

AUSMAS PORMALES DZEJA

Tiem, kas dzīvo Daugavas malā, tiem ir kāds īpašs pienākums, ko uzliek mūsu likteņupe. Ausma Pormale spēja izteikt tikai to jomu, kas saskanēja ar viņas sirdsvēli, un nedrīkstējām prasīt, lai viņa tautas dzīvi vērotu no Raiņa vai Skalbes pozīcijām. «Skalo savus krastus, Daugava, Tavi krasti skalojami gan» un «Šūpojiet mani, Daugavas vilņi» — šos tautai tuvos Raiņa un Skalbes motīvus mīnu nevis tāpēc, lai no tiem atvasinātu Pormales dzeju, bet lai jau pašā sākumā varētu uzsvērt, ka mums katram ir savs sakāmais, kaut arī stāvam vienas upes krastā. Ietekmju un patapinājumu meklēšanas mānija literatūrkritikā ir pārdzīvota, un tagad vairs neviens netiek kaunināts, ja dzeju neraksta kā Rainis vai prozu kā Upīts. Bet dzejnieka sakarības, savstarpējā ierosināšanās arvien paliek kā dzīvs zieds, kas nekad netiks niecināts, jo tas apliecina visu mūsu atkarību no «mīlās, vecās zemes». Tā «mīlā, vecā zeme» ir Akuratera rakstīta, un viņš Ausmas Pormales dzeju ietekmējis tāpat kā Mirdza Ķempe, kuras tieša skolniece viņa bija. Akuraters ir dignājietis, Pormales senči ir dignājieši. Dignājas būtību arvien esmu izjutis, Akuratera darbus lasot, un kādās Dzejas dienās novada vēsturi pārdzīvoju, tās puses revolūcijas varoņus pieminot. Piektais gads Akuraterā uzplaucēja ugunspuķi, un «Kalpa zēna vasara» tāpat ir šās ugunspuķes gaismota. Dignājai kaimiņu pagastā aug Dievkociņa «Ugunsziedi». Tās ir nozīmīgas norises, un es tām gribu piešķirt lielāku vērti, nekā pati dzejniece būtu vē-

lējusies. Arī Ausma Pormale dzīvoja tādā akurateriski dievkociņiskā nemiera gaisotnē, lai gan miera dzīve ļautu baudīt sastrādātus labumus un skubinātu nodoties mierīgai apcerei. Šis nemiers, nevis tā nodrāztajā piecdesmito gadu izpratnē, kad skolēniem no šā vārda pieminēšanas vien uzmācās žāvas, bet šā vārda nesakompromitētajā nozīmē, man liekas, ir sevišķi pieminams, jo tikai tajā spēja dzīvot dzejniece. Tiesa, viņa palaikam virspusēji rādīja šā nemiera izpausmes, un tad kritika dzejniecei bruka virsū kā savulaik Daugavas ledi apkārtējām mājām, kad palu viļņi vēl cēlās augstu un applūdināja palienas. Bet pali aizvien nes līdzīgu auglīgu zemi. Tā nepievilcīga izskatās tikai pirmajā mirklī, kad ūdens tikko ir noskrējis. Pēcāk, līdzko dūnās saaug purenes, mēs tik tā īsti noģiedam sakustēšanās nepieciešamību. Es ticu, Ausma Pormale reizēm sāpīgi pārdzīvoja vērtījumus, bet netika tomēr pārkokojusies, gluži otrādi, tapa dvēseliskāka, un tāda tapšana ir katra dzejnieka ceļš, banāli sakot, *per aspera ad astra*. Pormale nekad nav no kritikas diedelējusi cildinājumus, bet raudzījusies gan, lai attieksme pret visiem būtu vienāda: lai nepeltu inerces dēļ vienus un tos pašus, kamēr citus, tāpat inerces dēļ, arvien vēl cildina, kad sen jau nav cildināšanas vērti. Tādā taisnīguma sajūtā radies dzejolis par mazajiem personības kultiem, ko es ļoti augstu vērtēju ne tik daudz formas kā iedrīkstēšanās dēļ — brīdī, kad populāru dzejnieku kritizēšana tiek atzīta par cūcību. Taisnības sajūta nav katram piešķirta dzīves rota, visbiežāk to aprij konformisms, ko savukārt diktē mūsu kāre pēc vieglas dzīves. Pormalei bija spēcīga taisnības izjūta, un to dzejniece neslēpa ne savos pantos, ne runā. Taisnības sajūtas izkopšana ir cilvēka mūža darbs, un es nesaku, ka Ausmai Pormalei varētu šai ziņā būt

bijusi kāda orākuliska izjūta, taču man te gribas uzsvērt, ka dzejniece sevi allaž rosināja nepakļauties diplomātiskām spēlēm, kas reizumis iezogas literatūrā, mākslā, teātrī.

Atgriezīsimies pie Dignājas, tā, Ausmas Pormales dzeju vērtējot, parasti tiek aizmirsta, pirmajā vietā izvirzot pilsoniskos Līvānus, ar ko dzejniecei ir ļoti maz sakara. Ka viņa tur dzimusi un kādu laiku dzīvojusi, tas nekādā ziņā vēl neliecina par Pormales mentalitātes veidošanos šās pilsētas dzīvē. Un nekādā ziņā es neniecinu Līvānus, kas ir visādi jauka pilsētiņa tās pašas mums visiem mīlās Daugavas krastā, kurus turklāt vēl pušķo Dubna, viena no visnoslēpumainākajām Latvijas upēm, pilna ūdensrozēm pieaugusi. Dubnas noslēpumainība palaikam jūtama Pormales pantos, un nevajadzētu uzskatīt to par dzejnieces māžošanas aizplīvurotā runāšanā. Dignāja, ko no vienas puses ietver Daugava, no otras Augšzemes diženie meži, cilvēku ietekmē tik spēcīgi, ka viņš, pat īsu laiku tur mitis, uzsūc sevī šā savādā novada jutoņu un dzīvo tajā arī tad, kad sen pirmajā plāksnē izvirzās citas noskaņas.

Dzejnieki bieži uzsver, ka viņi paši jau nu dzīvojuši neesot vai dzīvojuši neilgu laiku, taču jūtoties garīgi tuvi savu senču novadam. Šādu apgalvojumu visbiežāk dzird, ja rakstnieks nāk no kādas tradīcijām bagātas puses. Upes un meži arvien liek mums dzīvot īpašā atmosfērā, it kā zināmā izolācijā un mūžīgu ilgu gaisotnē, no kā rodas izbrīnas pilnā raudzīšanās pasaules brīnumos. Kas pasaulē raugās ar racionālista acīm, tas nekad par dzejnieku netop. Tikai tam, kam dzīve sagādājusi iespēju būt tuvībā ar dabu (reizēm arī piespiedu kārtā, sākotnēji it kā izraisot piespiestā cilvēka pretestību), jā, tikai tuvībā ar pasaules pirmspēkiem var rasties

personības. Kafejnīcu dzīve personības neveido, un, kas argumentē ar Kārli Skalbi, sacīdams, ka viņš kafejnīcās uzrakstījis savus labākos dzejoļus, tas pilnīgi ignorē Piebalgu kā visu Skalbes ietekmju dominanti. Tiesa, kafejnīcās arī tagad rodas dažs pants, kas skan it veikli un reizēm filozofiski, taču tas rodas ne no kafijas un ne no nikšanas dūmos. Arī Ausma Pormale ir rakstījusi kafejnīcā. Neņemot teikt, vai tie pašas autores izpratnē bija labi dzejoļi, es tikai tādu garu izrunāšanos sev atļāuju tāpēc, lai vērstu skatus nevis uz Doma laukuma «Zilo putnu», bet uz to zilo meža balodi, kas sēž Dignājas birzīs un gāršās. Jo vienīgi no tā var izplūkt romantikas mirdzošo spalvu. No Doma laukuma «Zilā putna» var iegūt tikai krāsainu stikliņu šķembas. Tiesa, tās tāpat saulē mirdz un reizēm rada ilūziju par īstu krāsainību, taču ir tikai šķitums, kas rāda bada sāpes, līdz apzinies sava atraduma neīstumu. Arī Ausma Pormale ir stāvējusi bēdīga ar šām stikla šķembām rokā, bet arvien laikus apzinājusies savu maldu izcelšanos un pratusi pamestu pilsētu tai brīdī, kad viņai obligāti jābūt Dignājā. Tas nemaz nenozīmē, ka viņai jāsēžas vilcienā un jābrauc tieši uz Augšzemi, tāpat kā Jaunsudrabiņam nebija jāatgriežas Riekstiņos, lai rakstītu «Balto grāmatu». Bet, ja mēs gribam uzrakstīt katrs savu «Balto grāmatu», mums ir jādzīvo Mūsmāju dzīve, ja arī ne īstenībā, vismaz iztēlē. Bet ja nu nav savu Mūsmāju? Bez tām dzeja nerodas. Ausmas Pormales dzejā mēs palaikam jūtam, ka ir zaudēts ceļš uz mājām. Tad dzejniece, jau pēc savas psihosomatiskās struktūras disharmoniska būdama, zaudē to mērķtiecīgumu, kas dzejai nepieciešams, ja vēlies pateikt ko paliekamu. Disharmonija gan palīdz redzēt pasaules kontrastus, izgaismot tos, bet liedz izsvērtā spriegumā novadīt domu līdz lasītājam. Manuprāt,

atsevišķo daļu nelīdzsvarotība kādā dzejolī vai pantā ir viens no lielākajiem šķēršļiem Pormales dzejas popularitātei. Popularitāte, protams, nav nekāds nopietnam dzejniekam kārojams dzīvošanas ārveids. Nepopulārs var palikt arī klasiski izsvērts dzejnieks, kāds, piemēram, bija Eriks Adamsons, bet zināma pamanīšana tomēr vajadzīga, lai dzejnieks matītu sava darba jēgu. Ausma Pormale ne reizi vien bija zaudējusi cīņā prieku un tad kļuvusi rūgta, bet rūgtums viņai pietāvēja tikai tik daudz, cik vajadzēja, lai rastos apakšstrāvājumi. Līdzko rūgtuma dvēselē sakrājās par daudz, dzejas rinda samežģījās, tapa sausa.

Dzejniece, kas labprāt strādāja ļoti grūtās, reizēm mums svešās austrumnieciskās dzejas formās, arvien gan izraudzīto formu labi pārvaldīja, bet ne vienmēr rūgtuma brīdī spēja ieliet atrastajā formā pašu atbilstošāko saturu.

Visu to dzejniece pati apzinājās, un es nepretendēju ne uz kādām jaunām diagnozēm. Zinu, ka dzejniece stāvēja tālu no patlaban dzejā izplatītās pašapmierinātības un no pārmetumiem nebaidījās, ja nemanīja tajos tišu nelabvēlību un gribētu kritikas izvēlētu virsotņu izcelšanu uz melnās masas fona. Tā nebija viduvējības aizstāvēšana, kā dažs kritiķis šādās reizēs mēdz brēkāt, tā bija instinktā dibināta taisnīguma sajūta, ko mēs katrs aizstāvam, kā protam. Es nevaru slavēt visu, ko Ausma Pormale sarakstījusi, taču es redzu viņas dvēseles cīkstēšanos, viņas godīgo strādāšanu un varu būt pārliecināts, ka no sava grūtā darba viņa nebūtu atteikusies nekādā ziņā. Viņa nekad nenodarbojās ar literāru koķetēšanu. To dzejniece apliecinājusi ar savu otru grāmatu «Izturība». Otra grāmata arvien ir lielās izturības pārbaude, jo ceļš no pirmās uz otru grāmatu ir pats grūtākais visā literāta tapšanas

procesā. Ausma Pormale izturēja šo grūto pārbaudi, un viņai iznāca pavisam četras grāmatas.

Pirmās grāmatas virsraksts ir «Atveru logu». Tas būtiski raksturo dzejnieces vientulības izjūtas, kas viņu bieži moka. Atveru logu un raugos, vai nakts vidū nespīd arī kāds cits logs, kur tāpat cilvēks mokās ar bezmiegu, sapratēja neatradis. Bet pilsoņiem miegs nāk labi (protams, man arī), un nav kas saprot dzejnieces ilgu pilno raudzīšanos nakts tumsā. Turklāt ikdienas dzīve bieži jau arī nepieļauj tādu sēdēšanu pie loga, kā savulaik varēja atļauties Hildas Vikas gleznu un akvareļu varones. Ausmai Pormalei bija jāsēžas pie savas rakstāmmašīnas un jāpelna maize, jo ar dzeju daudz naudas nopelnīt nav iespējams, vismaz tādā mērā, lai nebūtu jāprasa sistemātisks pabalsts no Literatūras fonda. Pormale bija par lepnu, lai gaustos par trūkumu. Pirmā grāmata iznāca 1966. gadā. Otra — 1969. gadā. Trešā grāmata iznāca ar četru gadu atstarpi un saucas «Zem kokiem klausīties». Arī tā būtiski raksturo dzejnieces romantiski skaņoto dvēseli. Sēdēšana zem kokiem ir atelpa no dzīves grūtumiem, kas mūs visus spiež. Neviens jau netiko pēc nirvānas. Latviešu mentalitātei šī orientālā tieksme ir sveša, arī Ausmai Pormalei, jebšu orienta formas viņa cieņīja un tām bieži pievērsās, par ko viņu slavē Valeinis savā kapitālajā «Latviešu lirikas vēsturē». Ja šī literatūrzinātnei nozīmīgā grāmata nebūtu tik īpaši iecerēta ar visādām ortodoksālām rubrikām, Valeini varētu brangi tencināt, tagad (viņa birku spraušanas dēļ!) gribas viņu nevis tencināt, bet tincināt.

Ausmas Pormales ceturtais dzejoļu krājums «Tāls, tāls tāds spožums» izdots nepievilcīgā grafiskā apdarē ar pliekanām vinjetēm un tālab izvirza autori papildu prasības kā katra nerūpīgi izdota grāmata.

Ar liepu lūkiem sasaistītās vīrieša un sievietes figūras liek mums īpaši piekasiģi lasīt dzejnieces tekstu, kur atklājas sievietes un vīrieša attieksmes. Un nevar teikt, ka visur mēs gūtu gandarījumu. Grāmatu līdzsvaro lietu pirmreizīgs redzējums, dažā varen izdevusies dzejas glezna, vispārējs spriegums, kas ir jūtams pat tai publicistiskajā dzejojumā, ko savulaik pasūtīnājis «Liesmas» redaktors. Lai nu kurš no mums var braukt radošā komandējumā, bet Ausma Pormale tur doties nedrīkstēja. Viņas absolūti neracionālā dzīvošana, nevēlēšanās flirtēt ar redaktoriem pasūtīnājuma uzdevumu sarežģīja sevišķi. Dzejniece bija šai ziņā patvarīga. Sūtīta redzēt vienu, redzēja ko pavisam citu. Taču naudu par velti nemaksā, un kaut kas ir jāredz arī tā, kā grāmatvedis skatās, jo galu galā jādabū taču zīmogs uz komandējuma apliecības. Ausma nespēja iet uz kantori un tur prasīt savas dzejiskās eksistēšanas apliecinājumu ierēdņa parakstā. Bet, būdama godīga, viņa iekšēji mocījās, un šīs nepārvarētās mokas it krasī redzamas publicistiskajā dzejojumā, kas gan nodēvēts interesanti — «No pierādījuma uz pierādījumu». Šis raksts nav domāts, lai es te operētu ar pierādījumiem par vai pret Ausmu Pormali. Ja esmu apņēmies rakstīt, tad es, protams, esmu par viņu arī bez īpašas pierādīšanas.

Pirms dažiem gadiem mūsu simfonisko orķestri diriģēja itālietis Mazi. Kad pateicīgā publika diriģentu vairākkārt aicināja pie pulsts, viņš vairījās, rādīdams uz orķestri, ka tikai orķestra nopelns ir splendidā spēle. Mežradznieku Klišanu (arī dignājiētil) viņš izaicināja priekšā, noglāstīja plecu, it kā teikdams, ka ar tik izcilu mežradznieku viņš vēl nekad kopā nav muzicējis. Orķestrim šāds vakars bija nepieciešams kā dzīvības eliksīrs. Un tāpat Ausmai Pormalei maza atzinība. Viņa neprasiģa, lai

mēs goddevīgi cildinātu visu, kas uzrakstīts, bet raudzītu saprast dzejnieces grūto darbu, viņas godīgo attieksmi pret amatu, viņas neatlaidīgo urbšanos dzejas pasaules noslēpumos, viņas biklo vēršanos pasaules brīnumā un viņas neaizsargātību pret belzieniem. Spožums, kas pašai dzejniecei likās tāls, varbūt mums taps tuvāks?